

การมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย**

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริยันต์ สุวรรณราช

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย กำหนดประเด็นในการศึกษาเน้นที่วิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการคาดหวังองค์ความรู้ใหม่ในกระบวนการของการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลโดยมีขอบเขตของการศึกษาจำกัดไว้ตามพ.ร.บ.สภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ปรับปรุงแก้ไข พ.ศ. 2542 และต้องเป็นอบต.ต้นแบบในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2540-2546 จำนวน 15 อบต. คือ อบต.ทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม อบต.เขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี อบต.ไทรม้าย อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี อบต.บางไทรวัด อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร อบต.บางปลา อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ อบ

ต.บ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม อบต.บ้านหม้อ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี อบต.บ้านอิฐ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง อบต.พระงาม อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี อบต.พุกม่วง อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี อบต.วังลึก อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี อบต.สาริกา อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก อบต.เสือไฮค อำเภอเมืองชัยนาท จังหวัด อบต.หินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อบต.คานหาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้จำแนกออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นข้อมูลได้มาจากเอกสารทางวิชาการกับส่วนที่เป็นข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ซึ่งเป็นคำถามเปิดกว้างให้ผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและแบบสัมภาษณ์ที่ผู้ตอบต้องประเมินค่าระดับของความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับรู้ข้อมูลในการพัฒนาตามแผนพัฒนาตำบลในแต่ละด้าน กับการมีส่วนร่วมในการรับรู้การใช้โครงการชุมชนสัมพันธ์

*อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ : ศศม. (ปกครอง) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

**งานวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

หรือการประชาสัมพันธ์ของประชาชนในแต่ละ
ลักษณะ เพื่อนำข้อมูลต่างๆ เหล่านั้นไปประกอบ
การวิเคราะห์หาข้อสรุปตามที่ได้กำหนดขอบเขต
และวัตถุประสงค์ของการศึกษา

อนึ่งในการออกไปสัมภาษณ์ประชากรที่
เป็นกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้เขียนในฐานะผู้วิจัยได้มี
จดหมายแจ้งให้ทราบล่วงหน้าเพื่อขอความร่วมมือ
จากบุคคลที่มีตำแหน่งที่สำคัญใน อบต. คือ
ประธาน/รองประธานกรรมการบริหาร ปลัด อบต.
ประธานสภา อบต. สมาชิกสภา อบต. กำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านหรือตำบล
และประชาชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมแผน
การพัฒนา โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 13-22
ตุลาคม 2546 และผลจากการดำเนินงานดังกล่าว
ทั้ง 15 อบต. ได้อนุเคราะห์ความสะดวกทั้งในด้าน
สถานที่ ตัวบุคคลที่จะให้สัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์
มีจำนวนรวมทั้งหมด 90 คน โดยจำแนก
เป็นเพศชาย 71 คน เพศหญิง 19 คน มีระดับการ
ศึกษาส่วนใหญ่ต่ำกว่าปริญญาตรีคือ 65 คน ปริญญา
ตรี 22 คน มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรม
ตามแผนงานทุกแผนงาน จำนวน 44 คน และ
บางแผนงาน จำนวน 26 คน นอกเหนือจากนั้น
เป็นการเข้าร่วมไม่ทุกแผนงาน

ส่วนวิธีการวิเคราะห์นั้นดำเนินการภายใต้
กรอบแนวคิดการกระจายอำนาจและแนวคิดการมี
ส่วนร่วมของประชาชน และภายใต้โครงสร้างองค์
การบริหารส่วนตำบลที่ประกอบด้วยสภาองค์การ
บริหารส่วนตำบล ซึ่งมีสมาชิกสภาอย่างน้อยที่สุด
6 คน และหากมีเกินกว่านั้นให้มีได้เพียงหมู่บ้านละ
2 คน มีวาระ 4 ปี กับคณะกรรมการบริหารองค์
การบริหารส่วนตำบล โดยเป็นประธานกรรมการ
บริหาร 1 คน และรองประธานกรรมการบริหาร 2

คน รวม 3 คน ซึ่งทั้ง 3 คนต้องมาจากการคัด
เลือกของสมาชิกสภา อบต. ภายใต้การกำกับและ
ดูแลของนายอำเภอที่ อบต. นั้นสังกัด ขณะเดียว
กันการใช้อำนาจในการบริหารองค์การบริหารส่วน
ตำบลของคณะกรรมการบริหารและสภา อบต. ต้อง
ดำเนินการไปตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ตาม
กฎหมายแต่ละฉบับ

จากการศึกษากิจกรรมต่างๆ ของอบต. ต้น
แบบทั้ง 15 อบต. ในเขตพื้นที่ภาคกลางของ
ประเทศไทยนั้นพบว่าทุก อบต. มีกิจกรรมในการ
พัฒนาแต่ละ อบต. ที่เหมือนกันทั้งหมด 8 ด้าน
คือ ด้านโครงสร้างพื้นฐานของหมู่บ้าน ตำบล ด้าน
เศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการเมืองและการบริหาร
จัดการ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ด้าน
สาธารณสุขและด้านแหล่งน้ำ แต่ในรายละเอียด
แต่ละประเด็นของแต่ละด้านอาจจะไม่เหมือนกัน
หรืออาจเริ่มต้นไม่เหมือนกันเป็นต้นว่า อบต. พุทราวง
อ. พระพุทธบาท จ. สระบุรี จะมีการจัดทำบ
ประมาณเกี่ยวกับปิโตรเลียม แต่ อบต. อื่นๆ จะไม่
มีและกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวจะเป็นที่มาของรายได้
ซึ่งเป็นภาษีที่ถูกจัดเป็นงบประมาณรายจ่ายประจำปี
ของแต่ละ อบต. ซึ่งทุก อบต. จะมีทั้งรายรับและ
รายจ่าย กล่าวคือ รายรับ จะมาจากรายได้จากภาษี
อากร รายได้ที่มีใช้ภาษีอากร และเงินช่วยเหลือจาก
รัฐบาลหรือเงินอุดหนุนอื่นๆ ซึ่งแต่ละ อบต. จะได้
รับไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการจัด
เก็บและสภาพทางเศรษฐกิจของพื้นที่ที่ อบต. รับผิด
ชอบ ส่วนรายจ่ายของแต่ละ อบต. หากจัดเก็บได้
มากย่อมมีการจ่ายมากเพื่อเป็นการบริหารชุมชน แต่
รายจ่ายดังกล่าวจะอยู่ในประเด็นสำคัญๆ ที่เหมือน
กันกล่าวคือ จ่ายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ จ่าย

ตามแผนพัฒนาสังคม ถ่ายตามแผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถ่ายตามแผนพัฒนาแหล่งน้ำ ถ่ายตามแผนพัฒนาด้านสาธารณสุข ถ่ายตามแผนพัฒนาด้านการเมืองและการบริหาร ถ่ายตามแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และถ่ายตามแผนพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นความแตกต่างทั้งในด้านปริมาณของแผนงานและงบประมาณจึงขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ของแต่ละ อบต. เป็นสำคัญ

เมื่อกิจกรรมในการพัฒนาของแต่ละ อบต. รูปแบบไม่แตกต่างกัน ประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นมากหรือเกิดขึ้นน้อยขึ้นอยู่กับวิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหาร อบต. สภา อบต. แต่ละ อบต. ทั้งนี้เพราะอำนาจ หน้าที่ที่กำหนดไว้ตาม พ.ร.บ. อบต. และฉบับแก้ไขต่างๆ ล้วนแต่เหมือนกันทั้งสิ้น ขณะเดียวกันเมื่อศึกษาวิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหารแต่ละ อบต. พบว่า ยังมีความคล้ายคลึงกันหรือเกือบจะเหมือนกันทั้ง 15 อบต. รูปแบบ กล่าวคือ ทุก อบต. ใช้หลักการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักธรรมาภิบาล ที่เน้นหลักคุณธรรม และนิติธรรม หลักความรับผิดชอบ หลักความโปร่งใสและตรวจสอบได้ หลักการมีส่วนร่วม และหลักประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยมีตัวชี้วัดประสิทธิภาพเพิ่มเติม เพราะฉะนั้นในการจัดทำแผนพัฒนา อบต. จึงได้กำหนดขั้นตอนของการทำแผนอีกอย่างน้อย 3 ขั้นตอน เพื่อให้กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละโครงการหรือแผนพัฒนามีประสิทธิภาพที่สามารถตรวจสอบได้กล่าวคือ

ขั้นที่ 1 ประสานงานกับผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ เพื่อจัดทำประชาคมหมู่บ้าน

ขั้นที่ 2 ปฏิบัติตามแผนพัฒนาในแต่ละแผนพัฒนา

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล

สำหรับวิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหาร อบต. ของ อบต. ต้นแบบทั้ง 15 อบต. ดังกล่าวนอกจากสถาบันพระปกเกล้าจะยืนยันว่าเป็นการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพแล้วการศึกษาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ อบต. ของสมาชิกสภา อบต. และคณะกรรมการบริหาร อบต. ในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง จำนวน 11 อบต. เมื่อปี พ.ศ. 2543 ของนักสำรวจ เตชะสืบ ได้สนับสนุนแนวคิดที่ว่า การชวนชาวบ้านหาความรู้จากการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับ อบต. ผ่านทางสื่อต่างๆ เป็นประจำของสมาชิกสภา อบต. และคณะกรรมการบริหาร อบต. จะนำไปสู่การนำไปปฏิบัติงานจริงในเขตพื้นที่ อบต. นั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย เพราะถือได้ว่าทั้งสมาชิกสภา อบต. และคณะกรรมการบริหาร อบต. ล้วนแต่เป็นบุคคลที่มีความตั้งใจที่จะเข้ามาช่วยเหลือท้องถิ่นของตนเอง¹ อยู่แล้วจึงทำให้ง่ายต่อการเข้าไปพัฒนารูปแบบและวิธีการบริหาร อบต. ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป ขณะเดียวกันผลในการศึกษาค้นคว้าทั้ง 15 อบต. ต้นแบบต่างได้ใช้โครงการชุมชนสัมพันธ์หรือการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารในแต่ละแผนงานด้วยการวัดระดับของความเพียงพอ วัดระดับของความยุติธรรมต่อ

¹นักสำรวจ เตชะสืบ, ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษากรณีอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544. หน้า 119.

ประชาชนทุกๆ กลุ่ม มีการเปิดเผยต่อสาธารณชนในหมู่บ้านหรือตำบล มีความโปร่งใสทุกขั้นตอนและการบริหารจัดการโครงการมีความน่าเชื่อถือล้วนแต่อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมต่ำสุด 3.81 และสูงสุด 4.19 ซึ่งอยู่ในระดับมากทั้งสิ้น (ตารางที่ 2) แสดงว่าการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่ของแต่ละอบต.ได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการหรือแผนงานยังมีมากเท่าใดย่อมมีผลมาจากประสิทธิภาพในการบริหารงานภายในอบต.นั้น ๆ เช่นกัน ซึ่งเป็นการยืนยันได้อย่างชัดเจนอีกครั้งว่า วิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหาร อบต. ของ อบต. ต้นแบบทั้ง 15 อบต. ครั้งนี้มีประสิทธิภาพจริง นอกจากนั้น กรณีของ อบต. ห้วยกะปิ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งorthy กักพล ได้ข้อสรุปว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานนั้นมาจากปัจจัยด้านข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้มาต้องเที่ยงตรง ถูกต้องและผ่านกระบวนการประชาคม ปัจจัยเรื่องการประชาสัมพันธ์ที่จำเป็นต้องเน้นการสร้าง ความเข้าใจกับประชาชนผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาอบต. และสื่อต่างๆ ปัจจัยด้านความรู้ ความเข้าใจของประชาชนและปัจจัยด้านผู้นำทั้งผู้นำทาง การเมืองและการบริหารที่มีความต่อเนื่องในการบริหารงานหรือสามารถดำเนินการไปจนครบวาระของการดำรงตำแหน่งยอมทำให้ประชาชนได้เข้าใจ บทบาทและหน้าที่ของตนเองจนเกิดเห็นความสำคัญของอบต.และเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้กิจกรรมต่างๆ ของอบต.²

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนใน อบต.ต้นแบบ

กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้เป็นวิธีการอีกวิธีหนึ่งของคณะกรรมการบริหาร องค์การบริหารส่วนตำบลต้นแบบที่เปิดกว้างให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการบริหาร อบต.อย่างกว้างขวาง ซึ่งจากการสัมภาษณ์และการประมาณค่าของความคิดเห็นของประชาชนกลุ่มต่างๆ ทั้ง 15 อบต. ต้นแบบพบว่าได้จัดให้ประชาชนไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา อบต.ที่สำคัญ ดังนี้

ขั้นแรก การรับรู้ข้อมูล ด้วยวิธีการคือ

1. ประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ ตั้งแต่บอกปากต่อปาก ประกาศเคลื่อนที่หนังสือเชิญประชุม และอื่นๆ

2. ประชุมประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งประกอบ ด้วยกรรมการหมู่บ้านผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตัวแทน กลุ่มอาชีพ สมาชิกสภาอบต. ของแต่ละหมู่บ้าน และอื่นๆ

ขั้นที่สอง การจัดทำแผนพัฒนาอบต. ด้วยวิธีการคือ

1. จัดทำประชาพิจารณ์ประเด็นที่เป็นความต้องการของชุมชน

2. นำข้อสรุปเสนอสภาอบต.เพื่อพิจารณาอนุมัติงบประมาณ สนับสนุนและบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลตามลำดับความสำคัญ

ขั้นสุดท้าย การตรวจสอบ ติดตามและประเมินผล ด้วยวิธีการคือ

1. เปิดโอกาสให้ประชาคมหมู่บ้าน ตำบลได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเปิดช่องประมวลการจัดซื้อ-จัดจ้างในแต่ละแผนงานอย่างโปร่งใส

²orthy กักพล, Best Practices ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คลังวิชา, 2546 หน้า 180.

2. เปิดโอกาสให้ประชาคมหมู่บ้าน ตำบล ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในงานโดยเฉพาะการตรวจรับมอบงานที่ชัดเจน

จากวิธีการใน 3 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหาร อบต. ต้นแบบที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจ会有ความแตกต่างกันในทางปฏิบัติทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ของแต่ละ อบต. หรืออาจจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแผนพัฒนาแต่ละแผนกล่าวคือในการทำประชาพิจารณ์ การติดตามการปฏิบัติงาน การตรวจสอบ หรือรับมอบงานในหลายแผนงานจำเป็นต้องอาศัยตัวแทนของประชาคมหมู่บ้านที่มีความรู้ ความสามารถพิเศษ หรือผู้เชี่ยวชาญวิชาชีพ เฉพาะด้าน เป็นต้นว่า การตรวจรับมอบงานการก่อสร้างถนน สะพาน จำเป็นต้องหาตัวแทนประชาคมหมู่บ้านหรือตำบล ที่มีความรู้ความเข้าใจหรือมีพื้นฐานทางการศึกษาด้านวิศวกรรมหรือสถาปนิก นอกจากนั้นในด้านจำนวนบุคคลก็อาจจะมีจำนวนไม่เท่ากัน เพราะบางแผนงานไม่จำเป็นต้องใช้ตัวแทน ประชาคมเข้ามามีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก ยกเว้นที่จะเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อมซึ่งประชาชนในประชาคมหมู่บ้าน ตำบล ส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบโดยตรง การทำประชาพิจารณ์หรือการมีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นจำนวนมาก เพราะฉะนั้นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลของ อบต. ต้นแบบทั้ง 15 อบต. จึงอยู่ภายใต้หลักการสำคัญที่ว่า "การร่วมคิด (ร่วมวางแผน) ร่วมทำ (ร่วมปฏิบัติและพิจารณา) ร่วมรับผิดชอบ (การตรวจสอบ)" โดยยึดหลักความต้องการของประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน ตำบล เป็นหลัก

สำหรับระดับของการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนใน อบต. ต้นแบบจากการสัมภาษณ์ประเมินค่าระดับความคิดเห็นทั้ง 15 อบต. พบว่า มีผลเฉลี่ยรวม 3.82-3.97 จากระดับของการมีส่วนร่วม 5 ระดับ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าอยู่ในระดับมากก่อนไปทางมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรวมสูงสุดของการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ 3.97 (ตารางที่ 3) แต่เมื่อจำแนกตามกิจกรรมของแต่ละแผนงานพัฒนาตำบลพบว่ากิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลเพื่อความเข้าใจต่อเป้าหมายและแนวคิดของโครงการหรือแผนงานด้านการส่งเสริมกีฬาและนันทนาการในหมู่บ้านหรือตำบลมีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ 4.26 โดยมีด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งระดับหมู่บ้านหรือตำบลมากรองลงมาก็คือมีค่าเฉลี่ย 4.21 ทั้งนี้เพราะกิจกรรมทั้ง 2 ด้านดังกล่าวจำเป็นต้องระดมประชาชนให้เข้ามามีส่วนรับรู้และเข้าร่วมให้มากที่สุด มิฉะนั้นจะกลายเป็นแผนการพัฒนาที่ล้มเหลวทันทีหรือไม่บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่อาศัยปริมาณการเข้าร่วมมากกว่าคุณสมบัติในด้านอื่นๆ ของประชาชน ขณะเดียวกันกิจกรรมในด้านกีฬาและนันทนาการของประชาชนในหมู่บ้านหรือตำบลเป็นกิจกรรมที่สามารถหางบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากนักธุรกิจภาคเอกชนในพื้นที่ได้ง่ายจึงทำให้การระดมทรัพยากรต่างๆ มาสนับสนุนและสร้างสิ่งจูงใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้เป็นจำนวนมากหรือกรณีการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการไปใช้สิทธิเลือกตั้งระดับหมู่บ้านหรือตำบลซึ่งนอกจากผู้ลงสมัครเลือกตั้งทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล จะวิ่งเข้าไป

ขอการสนับสนุนคะแนนเสียงจากภาคธุรกิจในหมู่บ้านหรือตำบลแล้ว นักธุรกิจภาคเอกชนในหมู่บ้านหรือตำบลต้องวิ่งเข้าหาผู้ลงสมัครเลือกตั้งด้วยโดยหวังผลทางธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่งในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องหรือผลประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่งซึ่งอาจจะได้รับหากผู้ลงสมัครหมายเลขนั้นได้รับเลือกตั้งกรณีศึกษาของอัครวิทย์ ชันธแก้ว เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักธุรกิจในจังหวัดขอนแก่น ซึ่งพบว่านักธุรกิจที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะเป็นผู้ถือครองและควบคุมเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ในท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับระบบการซื้อ-ขายพืชไร่ ระบบหวยใต้ดิน ระบบการซื้อของเงินผ่อน และระบบสมาชิกห้างสรรพสินค้า จึงทำให้ใช้ชีวิตต้องคลุกคลีอยู่กับประชาชนในพื้นที่และเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะการถือครองเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ นักธุรกิจและนักการเมืองดำเนินไปในลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกลายเป็นเครือข่ายระบบอุปถัมภ์ที่สามารถใช้ในการระดมประชาชนให้ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ที่นักธุรกิจภูมิภาคให้การสนับสนุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๖ นอกจากนั้นในการศึกษาความไว้วางใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในองค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดกาญจนบุรี ยังยืนยันอีกว่า ทูทางสังคมเป็นตัวแปรภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการอธิบายพฤติกรรมการเข้า

มีส่วนร่วมทางการเมืองและความไว้วางใจทางการเมืองในอบต.ทั้งทางตรงและทางอ้อม^๗ ขณะเดียวกัน ผู้ลงสมัครเลือกตั้งในหมู่บ้าน ตำบล ไม่ว่าจะเป็นผู้นำหมู่บ้าน กำนัน สมาชิกสภาอบต.หรือตำแหน่งอื่นใด บุคคลเหล่านั้นย่อมมีลักษณะของผู้นำชุมชนอยู่ด้วยส่วนจะมีมากหรือน้อยย่อมมีหลายปัจจัยเป็นองค์ประกอบแต่ความเป็นผู้นำชุมชนทุกคนย่อมมีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนตามกรณีศึกษาของ สุวัฒน์ ศิริโกภากริมย์ ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของผู้นำชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลตำบลหัวหิน เมื่อปี พ.ศ. 2540 พบว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาชิกในชุมชนและการยอมรับในตัวผู้นำชุมชนไม่มีความแตกต่างกันกล่าวคือ สมาชิกในชุมชนมีการยอมรับในตัวผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนมีอิทธิพลต่อการชักจูงโน้มน้าวให้สมาชิกในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง^๘

ส่วนการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการรับรู้ข้อมูลเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจต่อเป้าหมายและแนวคิดของโครงการหรือแผนงานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านหรือตำบล มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ 2.88 นั้นเนื่องจากอบต.ต้นแบบทั้ง 15 อบต. มีสภาพพื้นที่ของแต่ละอบต.แตกต่างกันกล่าวคือเป็นส่วนใหญ่ของอบต.ทั้งหมดไม่ได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยว จึงไม่

^๖อัครวิทย์ ชันธแก้ว, นักธุรกิจภูมิภาคกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : ศึกษากรณีจังหวัดขอนแก่น, วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540, หน้า (1).

^๗จิตพล กาญจนกิจ, ความไว้วางใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นไทย : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบล, คุยวินันท์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545, หน้า 196.

^๘สุวัฒน์ ศิริโกภากริมย์, อิทธิพลของผู้นำชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : ศึกษากรณีผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลหัวหิน, วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540, หน้า (1).

จำเป็นต้องเน้นมีแผนการพัฒนาหมู่บ้านหรือตำบลเป็นจำนวนมากเป็นต้นว่า อบต.ทุ่งลูกนก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ดอนและที่ราบลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ไม่มีแหล่งเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว อบต.คานหาม อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบแต่ถูกพัฒนาเป็นบ้านจัดสรร หรือเป็นชุมชนเมืองและเมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่หรืออบต.เสือโฮก อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท ซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ประชาชนส่วนใหญ่ทำนา ปลูกพืชสวน จึงทำให้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ยาก ยกเว้นอบต.สาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะน้ำตกสาริกา น้ำตกนางรอง วนอุทยานวังตะไคร้ และอื่นๆ ซึ่งมีสภาพพื้นที่ดังกล่าวได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมายาวนาน ดังนั้นอบต.เพียงกำหนดแผนการพัฒนาและสนับสนุนงบประมาณอย่างต่อเนื่องประชาชนจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้น

นอกจากนั้นการศึกษาของพลพวรรณ คำพรรณ และมนตรี เกิดมิมูล เกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองนั้นพบว่าประชาชนในภาพรวมของทั้งประเทศ ได้รับความรู้กิจกรรมของโครงการที่อบต.ดำเนินการมากที่สุด คือ ประชาชนร้อยละ 83.0 ได้รับความรู้การสร้างและปรับปรุงถนน สะพาน ประชาชนมากกว่าร้อยละ 70.0 ได้รับความรู้โครงการพัฒนาประชาธิปไตยและการเมือง การส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนต่างๆ และสหกรณ์ การป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ และการส่งเสริมเด็ก สตรี ผู้

สูงอายุ และคนพิการ เมื่อเปรียบเทียบประชาชนในภาคต่างๆ คือ ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง ร้อยละ 80 ขึ้นไป ได้รับความรู้กิจกรรมการสร้างและปรับปรุงถนน สะพาน มากที่สุด ขณะที่ประชาชนในภาคเหนือ ได้รับความรู้กิจกรรมการส่งเสริมเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ มากที่สุด

การตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มีต่อโครงการอบต. สรุปความเห็นของประชาชนในภาพรวม มีความเห็นว่ากิจกรรมการจัดให้มีน้ำประปาใช้ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด และ ประชาชนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมนี้มากที่สุดเช่นกัน อันดับรองลงมาที่ตรงกับความต้องการของประชาชน คือ กิจกรรมป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ การสร้างทำเทียมเรือข้าม และการจัดให้มีไฟฟ้า ไฟถนน สำหรับกิจกรรมที่ประชาชนได้รับประโยชน์รองลงมา คือ การสร้างทำเทียมเรือ ทำข้าม การจัดให้มีไฟฟ้า ไฟถนน และการป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ เมื่อเปรียบเทียบกับประชาชนในแต่ละภาค พบว่าประชาชนในภาคเหนือ มีความคิดเห็นว่า กิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด คือ การจัดให้มีน้ำประปาใช้ และเป็นกิจกรรมที่ประชาชนได้รับประโยชน์มากที่สุดเช่นกัน ประชาชนในภาคใต้มีความเห็นว่า กิจกรรมการจัดให้มีน้ำประปาใช้ ตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุด แต่กิจกรรมที่ให้ประโยชน์ต่อประชาชนมากที่สุด คือการสร้างทำเทียมเรือ ทำข้าม ประชาชนในภาคกลางมีความคิดเห็นว่า กิจกรรมที่อบต. ดำเนินการตรงกับความต้องการของประชาชนมากที่สุดคือ การสร้างทำเทียมเรือ ทำข้าม และกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่

ประชาชนได้รับประโยชน์มากที่สุด^๑

จากข้อค้นพบดังกล่าวจะพบว่าแตกต่างไปจากการวิจัยเรื่องนี้เพียงเล็กน้อย กล่าวคือเมื่อพิจารณาระดับของการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลต่างๆ ของประชาชนที่เกี่ยวกับโครงการหรือ แผนงานพัฒนาหมู่บ้านหรือตำบลนั้น ระดับความคิดเห็นของการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นโครงการหรือแผนงานด้านการพัฒนาการเมืองและการบริหารจัดการมากที่สุด เพราะแผนพัฒนาย่อยด้านการสร้างความเข้มแข็งชุมชนมีมากที่สุด คือ ร้อยละ 71.1 และแผนพัฒนาย่อยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในด้านการไปใช้สิทธิเลือกตั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล มีมากรองลงมาก็คือ ร้อยละ 67.8 ส่วนผลการศึกษาของพลาพรรณ คำพรณ และมนตรี เกิดมีมูล มีร้อยละ 70.0 ซึ่งแม้จะไม่ใช่ค่าร้อยละสูงสุดและอยู่ในลำดับรองลงมาจากแผนการพัฒนาปรับปรุงถนน สะพาน ที่มีสูงสุดคือร้อยละ 80 ส่วนสาเหตุของความแตกต่างดังกล่าวอาจจะมีการได้หลายสาเหตุเป็นต้นว่า ขอบเขตของการศึกษาที่แตกต่างกันมากระหว่างการศึกษา อบต.ทั่วประเทศ และกลุ่มตัวอย่างแต่ละอบต.ล้วนแต่มาจากการสุ่มตัวอย่างจากแต่ละภาค ซึ่งเมื่อรวมทั่วประเทศมีเพียง 400 ตัวอย่างต่างๆ ที่มี อบต.ทั้งประเทศประมาณ 6,744 อบต. นอกจากนั้นสภาพพื้นที่ของแต่ละอบต.ในแต่ละภาคมีความแตกต่างกันเป็นอย่างมากย่อมทำให้ความต้องการของประชาชนแตกต่างกันด้วยดังจะเห็นได้ว่างานวิจัยดังกล่าวโครงการจัดให้มีน้ำประปาใช้ในหมู่บ้านหรือตำบลเป็นประเด็นที่ตรงกับความต้องการมากที่สุดทั้งๆ ที่ประชาชนได้รับ

รู้กิจกรรมของโครงการการสร้างและปรับปรุงถนน สะพาน มากที่สุด

วิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพ

ผลของการวิเคราะห์วิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหารอบต.และการวิเคราะห์กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนใน อบต.ต้นแบบนั้นพอจะสรุปได้ว่าการบริหารของคณะกรรมการ อบต.ต้องบริหารไปตามกฎหมายที่ให้อำนาจไว้และอำนาจที่ให้ไว้คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง รวมทั้งการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ เพราะฉะนั้นการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละตำบลจึงสามารถกำหนด รูปแบบ วิธีการและกระบวนการในการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนได้ เพราะฉะนั้นวิธีการของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลต้นแบบทั้ง 15 องค์หรือ 15 อบต. พบว่ามีวิธีการบริหารที่เหมือนกันโดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละด้านของแต่ละ อบต. ทั้ง 8 ด้านตามที่กล่าวมาข้างต้นโดยมีงบประมาณสนับสนุนทั้งจากแต่ละ อบต. จัดเก็บได้เอง หน่วยงานอื่นจัดเก็บให้ และการสนับสนุนจากรัฐบาล จนได้รับรางวัลการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่สถาบันพระปกเกล้ากำหนด ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์วิธีการบริหารของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละกิจกรรมการ

^๑พลาพรรณ คำพรณและมนตรี เกิดมีมูล, วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 42 ฉบับที่ 3 2545. "การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง" หน้า 272-273.

พัฒนาของแต่ละตำบลนั้นจำเป็นต้องผ่านกระบวนการสำคัญ 3 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 การรับรู้ข้อมูล เป็นการให้รับรู้ปัญหาในแต่ละประเด็นในหมู่บ้าน หรือตำบลนั้นเพื่อจะได้หาทางแก้ไข พร้อมกับเสนอความต้องการของประชาชนในแต่ละหมู่บ้าน ตำบล ตามลำดับความสำคัญที่ได้กำหนดไว้

ขั้นตอนที่ 2 การประชุมประชาคมหมู่บ้าน โดยเชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและหมู่บ้านหรือตำบลนั้น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหรือทั้งที่เป็นสมาชิกสภา อบต. และมีได้เป็นเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ หาข้อสรุปที่ชัดเจนเพื่อนำเสนอสภา อบต. บรรจุเป็นแผนพัฒนาหมู่บ้านหรือตำบลของแต่ละ อบต. พร้อมกับการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ

ขั้นตอนสุดท้าย จัดทำแผนพัฒนา อบต. โดยจัดลำดับความสำคัญก่อน-หลังตามความต้องการของหมู่บ้าน ตำบลนั้น

แต่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการยิ่งขึ้นกิจกรรมหรือแผนพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ทุกแผนต้องผ่านขั้นตอนต่างๆ อีก 3 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 ประสานงานกับผู้นำชุมชนกลุ่มต่างๆ เพื่อจัดทำประชาคมหมู่บ้าน

ขั้นที่ 2 ปฏิบัติตามแผนพัฒนาในแต่ละแผนพัฒนา

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล

นอกจากนั้นผลของการศึกษาจากการวัดระดับประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนในด้านโครงการชุมชนสัมพันธ์หรือโครงการประชาสัมพันธ์ในด้านของความเพียร พอ ความยุติธรรม เปิดเผยต่อสาธารณชน มีความ

โปร่งใสทุกขั้นตอน และการบริหารจัดการโครงการที่มีความน่าเชื่อถือ ส่วนเต็มคำเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากค่อนข้างมากที่สุดในทุกกิจกรรม

ส่วนผลของการวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในอบต.ต้นแบบ พบว่าประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล ที่สำคัญๆ ตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรับรู้ข้อมูล ด้วยวิธีการคือ

1. ประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ ตั้งแต่บอกปากต่อปาก ประกาศผ่านหอกระจายข่าวของ หมู่บ้าน รดยนต์ติดเครื่องขยายเสียงเคลื่อนที่ หนังสือเชิญประชุมและอื่นๆ

2. ประชุมประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยกรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ สมาชิกสภาอบต.ของแต่ละหมู่บ้าน และอื่นๆ

3. รับรู้ประเด็นที่เป็นปัญหาของหมู่บ้านหรือชุมชน แนวทางแก้ไขปัญหาลำดับความต้องการก่อน-หลัง

ขั้นตอนที่ 2 การจัดทำแผนพัฒนาอบต. ด้วยวิธีการคือ

1. จัดทำประชาพิจารณ์ประเด็นที่เป็นความต้องการของชุมชน

2. นำข้อสรุปเสนอสภาอบต.เพื่อพิจารณาอนุมัติงบประมาณสนับสนุนและบรรจุไว้ในแผนพัฒนาตำบลตามลำดับความสำคัญ

ขั้นตอนสุดท้าย การตรวจสอบ ติดตาม และประเมินผล ด้วยวิธีการคือ

1. เปิดโอกาสให้ประชาคมหมู่บ้าน ตำบล ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเปิดช่องประมวลการจัดซื้อ-จัดจ้าง ในแต่ละแผนงานอย่างโปร่งใส

2. เปิดโอกาสให้ประชาคมหมู่บ้าน ตำบล ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการติดตามการปฏิบัติงาน ตรวจสอบแผนงาน และประเมินผลของงาน โดยเฉพาะการตรวจรับมอบงานที่ชัดเจน

นอกจากผลของการศึกษาจากการวัดระดับประสิทธิภาพของการรับรู้ข้อมูลการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละแผนการพัฒนาของหมู่บ้าน ตำบล ทั้ง 8 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการพัฒนาสังคม ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ด้านการพัฒนาสาธารณสุข ด้านการพัฒนาการเมืองและการบริหาร ด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแล้ว ล้วนแต่มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากค่อนข้างมากที่สุดในทุกๆ ด้าน

เพราะฉะนั้นข้อค้นพบต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นและเกี่ยวข้องกับวิธีการบริหารของคณะกรรมการ

การบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์การบริหารส่วนตำบลต้นแบบทั้ง 15 องค์การนั้นสามารถสรุปได้ว่าเป็นการบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง และถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ควรนำไปเผยแพร่ด้วยการจัดอบรม สัมมนาให้กับผู้นำชุมชน สมาชิกสภา อบต. คณะกรรมการบริหาร อบต. และประชาชนที่สนใจทั่วไปเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล หรือควรที่จะกำหนดเป็นนโยบายด้านการบริหารงานในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศเพื่อให้มีการจัดอบรม สัมมนาการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชนตามกระบวนการ และขั้นตอนต่าง ๆ ที่ค้นพบภายหลังการรับตำแหน่งอย่างเป็นทางการ และควรก่อนการแถลงนโยบายให้สภาองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นรับรองนโยบายของฝ่ายบริหารในแต่ละครั้ง

บรรณานุกรม

- ชิตพล กาญจนกิจ. (2545). ความไว้วางใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองทางการเมืองท้องถิ่นไทย : ศึกษากรณีองค์การบริหารส่วนตำบล. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีศึกษาศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นภัศวรณ เตชะสืบ. (2544). ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบลของสมาชิกสภาและคณะกรรมการบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วิทยาสاتร์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พลาพรรณ คำพรรณ และมนตรี เกิดมีมูล. (2545). การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลในการตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านต่างๆ เพื่อไปสู่การพึ่งตัวเอง. วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์, 42, 3, หน้า 247-310, ตาราง.
- สุวัฒน์ ศิริโกภากรมย์. (2540). อิทธิพลของผู้นำชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน : ศึกษากรณีผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหัวหิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถัย กักพล. (2546). Best practices ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศด้านความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชน. นนทบุรี : วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- อัศววิทย์ ขันธแก้ว. (2540). นักธุรกิจภูมิภาคลกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง : ศึกษากรณีจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.